

Тарасенко Т. В.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Куликова Л. А.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Рябуха Т. В.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ВИДО-ЧАСОВИХ ФОРМ ПЕРФЕКТА В ГЕРМАНСЬКИХ МОВАХ

У статті предметом розгляду є граматична категорія часу, зокрема розвиток форм перфекта. Висвітлено питання про історичну основу перфекта в германських мовах, про те, на яких етапах розвитку германських мов перфект виступає як оформлена граматична категорія і які його граматичні функції та семантичне навантаження. Досліджено особливості процесів граматизації, морфологізації і семантизації нових видо-часових форм у системі германських мов та етапи еволюції окремих відтінків перфектної семантики в історії кожної мови, що аналізується. У статті поданий опис походження і становлення видо-часових форм перфекта в англійській, німецькій та інших германських мовах. Досліджено, що ідея перфекта в англійській мові була запозичена з релігійних текстів з більш давніх мов – давньогрецької, латини, готської та древніх германських мов. Перфектні форми відрізняються за граматичними часами абсолютно так само, як і неперфектні форми, і водночас можуть бути як загального, так і тривалого виду. Це свідчить про те, що перфект – це особлива граматична категорія тимчасової співвіднесеності. Перфектні часи семантично ідентичні в двох європейських мовах – англійській та німецькій. Окрім результативної дії, перфектні часи вживаються в розмовній мові і позначають дію в минулому.

У статті було простежено, що на утворення аналітичної форми перфекта впливали більш давні мови – давньогрецька та латина. З латинської мови англійськими діалектами перекладали Біблію, релігійні і наукові праці. Латинські граматичні конструкції були запозичені не тільки романськими, а й германськими мовами. У готській і скандинавських мовах перфект склався раніше, ніж в англійській. Це вплинуло на граматику англійської мови. Протягом середньоанглійського періоду не встановився сталий порядок складових частин дієслівних форм перфекта. Допоміжне дієслово могло стояти безпосередньо перед основним дієсловом, після основного дієслова або могло бути відділене від головного різними членами речення. Наведені приклади з художньої літератури середньоанглійського періоду є наочними підтвердженнями цього явища. Остаточне становлення сталого порядку складових частин цих форм відбулося лише в новоанглійській період.

Ключові слова: граматична категорія, часова форма, перфект, вид, категорія часової співвіднесеності.

Постановка проблеми. Граматичні категорії англійського дієслова є предметом дослідження загального і спеціального характеру в лексикології та граматиці англійської мови. Особливий інтерес становить граматична категорія часу, зокрема розвиток форм перфекта, його походження і становлення в системі мови. З огляду на це виникають питання про історичну основу перфекта в германських мовах та про те, на яких етапах розвитку германських мов перфект став оформленою граматичною категорією і які його

граматичні функції та семантичне навантаження. Інтерес становлять особливості процесів граматизації, морфологізації і семантизації нових видо-часових форм у системі германських мов та етапи еволюції окремих відтінків перфектної семантики в історії кожної мови, що аналізується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відсутність перфекта в древніх германських мовах завжди становила підвищений інтерес мовознавців з огляду на те, що перфектні форми існували в давньогрецькій мові, латинській та в

санскриті. Однак у істориків та науковців немає єдиної думки з приводу часу утворення аналітичної форми перфекта і становлення нової категорії. О. А. Смирницький [10] вважає, що розквіт перфекта в англійській мові відноситься до XII–XIII ст. Г. Фріден [13], який окреслив вживання тимчасових форм в англійській мові від Чосера до Шекспіра, не виявив відмінностей між цими епохами. В. Н. Ярцева [12] вважає, що як структурно, так і семантично перфект остаточно сформувався тільки в ранньоновому періоді англійської мови.

Більшість вітчизняних і зарубіжних лінгвістів (В. Д. Аракін [1], Б. А. Ільш [4], Л. В. Кузнецова [5], Ю. С. Маслов [6], Г. Світ [14], Г. Фріден [13]) має переконання, що перфект розвинувся з посесивної конструкції типу “to have something done” – «мати щось зробленим». Всі граматисти звертають увагу на зміну значення елементів посесивної конструкції, зміну порядку слів в ній і, нарешті, зміну значення всієї конструкції. Однак, як відзначають вчені, з великою історичною достовірністю важко судити про шляхи розвитку перфекта з даної конструкції, оскільки вже в давньоанглійській мові конструкція подібного роду була пережитковим явищем [5].

Актуальність даної статті полягає в необхідності дати найбільш точний опис походження і становлення вищо-часових форм перфекта в англійській, німецькій та інших германських мовах, тому що вчені виявляють великий інтерес до історії мови. Хоча перфекту приділяли досить багато уваги, але багато принципових неясностей досі залишається в розумінні часу і виду дієслова.

Постановка завдання. Мета – простежити виникнення, розвиток і становлення перфектних форм в історії англійської мови, проаналізувати схожість і відмінність вживання перфектних форм в інших європейських мовах порівняно з англійською, навести приклади вживання перфекта в художній літературі середньоанглійського періоду.

Виклад основного матеріалу. Сама ідея перфекта в англійській мові була запозичена з релігійних текстів більш давніх мов – давньогрецької, латини, готської, древніх германських мов.

Професор А. І. Смирницький [10] перфект розумів як всю систему дієслівних форм, що містять в собі безпосереднє сполучення дієприкметника минулого часу з будь-якою формою дієслова “have” або сполучення, що представляє собою цей дієприкметник з таким самим граматичним значенням, яке характерне для безпосереднього поєднання з дієсловом “have”. Мається на увазі не

контактне положення відносно до форми даного дієслова, а такий зв'язок, який здійснюється без участі будь-якої третьої ланки. А. І. Смирницький ставив питання про те, якою граматичною категорією є перфект. На його думку, перфектні форми можуть бути як загального, так і тривалого виду і водночас відрізнятися за граматичними часами абсолютно так само, як і неперфектні форми. Це свідчить про те, що перфект – це особлива граматична категорія тимчасової співвіднесеності [10, с. 123].

У давньогрецькій мові перфект використовувався як минула завершена дія з результатом. Плюсквамперфект вживався для позначення результату минулої дії до певного моменту в минулому. Також був майбутній перфектний час.

У перекладі з латинської мови “perfectus” – це завершений, закінчений. У латині існували три таких перфектних часи: perfectum indicative (active, passive) – минулий, який закінчився; plusquamperfectum indicativi (active, passive) – передминулий; futurum II indicativi (active, passive) – майбутній II, завершений.

Латинський перфект мав два таких значення:

1) дія, що закінчилася в минулому, безвідносно до її тривалості. Наприклад, вислів “*veni, vidi, vici*” – «я прийшов, побачив, переміг» (Ю. Цезар). Тут повідомляється про подію, що відбулася в минулому і вже закінчилася;

2) стан, що триває в даний час як результат дії, яка була в минулому (“*Exegi monumentum*” – «я спорудив пам'ятник») [8, с. 111].

Plusquamperfectum в латинській мові означає дію, яка відбулася до іншої дії в минулому: “*Caesar in campo legiones instuxit* (perfectum), *quas in Gallia conscripserat* (plusquamperfectum)” – «Цезар вишукував на полі легіони, які він набрав у Галлії» [8, с. 112].

Futurum II означає дію, яка відбудеться в майбутньому раніше іншої дії: “*Ut severis* (futurum II), *ita metes* (futurum I)” – «як посієш, так і пожнеш».

У англійській мові першому значенню від латинського перфекта відповідає Past Indefinite, другому значенню латинського перфекта в англійській мові відповідає Present Perfect.

У німецькій мові Perfekt вказує на дію, результат котрої зберігається, а в розмовній мові він позначає дію в минулому.

У англійській мові латинському Futurum II відповідає Future Perfect, в німецькій – Futurum II.

Латинський Plusquamperfectum має аналогічні значення, а саме: в англійській – Past Perfect, в німецькій – Plusquamperfekt.

У найстарішій німецькій мові – готській – була конструкція «дієприслівник II + дієслово *wisan* (бути)» для позначення стану або якості в теперішньому часі, що є результатом попередньої дії. Про це свідчать приклади з Біблії готською мовою: “*Afwalwips ist sa stains*” – «відвалений цей камінь»; “*raiei hnasqjaim wasidai sind*” – «ті, які одягнені в м’який одяг» [2, с. 177].

Далі ця конструкція не розвивалася, оскільки в VIII–IX ст. н. е. королівства готів були знищені.

Порівнюємо семантику перфекта в різних мовах. В англійській – це завжди закінчена, результативна дія (Present, Past, Future Perfect).

У німецькій мові Perfekt вживається в розмовній мові і означає минулу дію, яка пов’язана з теперішнім: “*Er ist nach Berlin gefahren*” – «Він приїхав до Берліна»; “*Ich habedises Buch gelesen*” – «Я прочитав цю книгу». Німецька часова форма Plusquamperfekt – це давно минулий час. Ця форма позначає дію в минулому, яка відбулася раніше іншої дії в минулому: “*Als du schon ausgegangen warst, kam dein Bruder*” – «Коли ти вийшов, приходив твій брат». Німецький Futurum II висловлює в майбутньому прогноз із завершеною дією, яка закінчиться до певного моменту в майбутньому: “*Im Juni wird er die Universitat eingetreten haben*” – «У червні він вступить до університету». Цей час найчастіше вживається в науковій літературі, а в розмовній мові замінюється перфектом.

Отже, загалом перфектні часи семантично ідентичні у двох європейських мовах – англійській та німецькій. Окрім результативної дії, ці часи вживаються в розмовній мові і позначають дію в минулому.

У англійській мові категорія перфекта, крім результативної дії, є категорією часу і виду водночас. Ця категорія розвивалася у вигляді словосполучення, до складу якого входили дієслово «мати» або «бути» і дієприкметник II як спосіб вираження певних видових значень.

У давньоанглійській мові (V–XI ст.) претерит, як у всіх германських мовах, висловлював різні способи протікання дії в минулому (тривалу, завершену до певного моменту і ту, що передувє іншій дії в минулому). Потім у північній і західнонімецькій групах германських мов почали створюватися нові форми з видовим забарвленням і значенням завершеності. У давньоанглійській існували поєднання дієслів “*bēon*” і “*habban*” з дієприкметником II: “ *Ic habbe pæt boc zewrittan*” – «Я написав цю книгу (дослівно – я маю цю книгу написаною)»; “*Hēr syndon zeferede*” – «Сюди приїхали» [3, с. 175]. Допоміжне дієслово “*bēon*”

вживається в цій конструкції з дієприкметником II від неперехідних дієслів, “*habban*” – з дієприкметником II від перехідних дієслів. Давньоанглійське поєднання “*bēon*” з дієприкметником II мало значення стану як результату дії, а в деяких випадках – значення завершеності.

У сучасній німецькій мові Perfekt утворюється за допомогою допоміжних дієслів “*sein*” і “*haben*”. Дієслово “*sein*” вживається з дієсловами руху, зміни стану, а “*haben*” – з перехідними дієсловами, дієсловами тривалого стану та в безособових конструкціях.

У давньоанглійській мові конструкції з дієсловами “*bēon*” і “*habban*” + дієприкметник II ще не були аналітичними формами. Дієприкметник II в цих сполученнях був не тільки пов’язаним з дієсловом, а й узгодженим з підметом в числі і відмінку. Допоміжні дієслова зберігали своє лексичне значення. В давньоанглійських текстах можна побачити такі конструкції: “*nū is sē dæz cūmen*” – «тепер прийшов цей день»; “*hē hæf-de pā stafas awritene*” – «він написав ті листи» (дослівно – він мав ті листи написаними) [2, с. 174]. У наведених прикладах дієслово “*bēon*” з дієприкметником II вказує на стан і результат, а “*habban*” при збереженні свого лексичного значення узгоджується також з додатком.

Найбільш близькими до аналітичних форм перфекта є конструкції, коли “*habban*” і дієприкметник II не роз’єднані додатком і узгодження між додатком і дієприкметником II відсутні: “*We habban oft zehyred*” – «ми часто чули». До кінця давньоанглійського періоду спостерігається розширення сполучуваності дієслова “*habban*”. Дієслово починає поєднуватися з дієприкметником II від неперехідних дієслів. Причина такого поєднання в англійській мові полягає у зникненні чіткого розмежування перехідних і неперехідних дієслів. Майже всі дієслова, крім дієслів руху, утворюють перфектні форми з дієсловом “*habban*”.

На початку середньоанглійського періоду (XI–XV ст.) конструкція “*habban* + дієприкметник II” все більше граматизується. Дієслово “*habban*” втрачає лексичне значення, перетворюється на допоміжне дієслово. Дієприкметник II наслідує дієслову, приймає прямий додаток, втрачає узгодження з іменником. Виникає нова аналітична форма, в якій лексичне значення має дієприкметник II. До кінця середньоанглійського періоду ще зберігається утворення перфекта у дієсловах руху з дієсловом “*to be*”. Аналітичні форми з дієсловом “*to be*” також можна розглядати, попри вибірковість, як форми перфекта, оскільки вони вжива-

ються паралельно з аналітичними формами з дієсловом “have” [3, с. 177].

У «Кентерберійських оповіданнях» Дж. Чосера (1340–1400), зокрема у «Пролозі» та «Історії лицаря», використано багато перфектних форм з дієсловом “have”: “*The droghte of Marche hath perced to the rote. Inspired hath in every holt and heeth. That hem hath holpen*” [3, с. 366–367]; “<...> *who hath thee doon offence? Fortune hath yeven us this adversitee*” [3, с. 369].

У середньоанглійській мові з’являються такі нові перфектні форми: Present Perfect, Past Perfect та Future Perfect, але немає чіткого розмежування між Present Perfect і Past Indefinite. Водночас зі значенням завершеної дії до моменту мовлення Present Perfect міг передавати значення минулої дії. Present Perfect в середньоанглійській вживається також стилістично для виділення якої-небудь події в минулому, часто в підрядних реченнях, наприклад: “<...> *and thus whan he his God hath served, He tok, as he wel hath deserved, The diademe*” [3, с. 177].

Past Perfect позначав дію, закінчену раніше іншої дії в минулому, наприклад: “<...> *whan the sonne was to reste, so hadde I spoken with hem everichon*” [3, с. 367].

У середньоанглійській мові форма Past Indefinite могла вживатися замість Past Perfect. Аналітичні форми перфекта в середньоанглійській ще не мали стійких граматичних значень зв’язку з певним моментом дії. Перфект більше був пов’язаний з видовим значенням завершеності. Форми простого минулого часу могли дублювати перфект.

У ранньоніованглійський період (XV–XVIII ст.) дієслово “to be” все рідше вживається як допоміжне у формах перфекта. Конструкції з дієсловом “to be” частіше передають стан: “*the tree is fallen*” – «*дерево лежить*»; “*he is gone*” – «*він пішов*». Форми з “to have” передають дію та її результат: “*the tree has fallen*” – «*дерево впало*»; “*he has gone*” – «*він пішов*». З XVII ст. дієслово “to be” рідко трапляється у формах перфекта. “*The author is got into a certain road of criticism.*” У наведеному прикладі “is got” є формою іменного складеного присудка [3, с. 178]. Процес витіснення дієслова “to be” та поширення дієслова “to have” в перфекті міг виникнути як прагнення розмежувати форми перфекта і пасиву.

У творах В. Шекспіра (1564–1616) часто вживаються форми перфекта, хоча у нього ще немає чіткого розмежування між Past Indefinite та Present Perfect: “*O, learn to read what silent love hath writ*” (Сонет № 23); “*When you have bid your servant*

once adieu” (Сонет № 57) [11, с. 34, 96]. У В. Шекспіра дієслова руху в перфекті можуть вживатися як з дієсловом “to be”, так і з дієсловом “to have”: “*He is retired to Antium*” [12, с. 178]; “*For when these quicker elements are gone*” (Сонет № 45) [12, с. 74]. Найчастіше трапляються форми з дієсловом “to have”: “*Have you consider’d of my speeches?*” [7, с. 90]; “<...> *and therefore have I slept in your report*” (Сонет № 83) [11, с. 144].

До початку XVIII ст. Present Perfect вживався так само, як і в сучасній англійській мові. Час Past Perfect у значенні передування чітко встановлюється до XVI ст. переважно в підрядних реченнях: “*Had I but died an hour before this chance I had liv’d a blessed time <...>*” [7, с. 8]. До кінця XVIII ст. Past Perfect вживався для позначення дії, яка відбулася до певного моменту в минулому.

Протягом середньоанглійського періоду не встановився сталий порядок складових частин названих дієслівних форм, тобто допоміжне дієслово могло стояти безпосередньо перед основним дієсловом: “<...> *that hem hath holpen*” – «<...> *який їм допоміг*», а також після основного дієслова: “*In alle mine live the ich iliued habbe*” – «*протягом всього свого життя, яке я прожив*». Зрештою, допоміжне дієслово могло бути відділене від головного різними членами речення: “<...> *and the yonge sonne <...> hath in the Ram his halfe cours yronne <...>*” – «<...> *і юне сонце в знаку Овна половину шляху свого пробігло <...>*» [2, с. 367]. Остаточне становлення сталого порядку складових частин цих форм відбулося лише в новоанглійський період.

Висновки і пропозиції. У статті було простежено історію розвитку перфектних форм в англійській мові та показано, що на розвиток аналітичної форми перфекта існував вплив більш давніх мов – давньогрецької та латини. З латинської мови англійськими діалектами перекладали Біблію та інші релігійні і наукові праці. Латинські граматичні конструкції були запозичені не тільки романськими, а й германськими мовами. У готській і скандинавських мовах перфект склався раніше, ніж в англійській. Це вплинуло на граматику англійської мови.

З виникненням аналітичної форми перфекта в англійській мові з’являється нова площина розгляду дії – зіставлення дії з деякою ситуацією чи іншою дією з погляду їх часової послідовності та результативності. Перспективою подальших пошуків у напрямі дослідження є розгляд співвідношення перфекта з категорією виду в англійській та німецькій мові, для вираження якого в цих мовах не існує особової форми дієслова.

Список літератури:

1. Аракин В. Д. Сопоставительная типология скандинавских языков : учебное пособие. Москва : Высш. шк., 1984, 136 с.
2. Гухман М. М. Готский язык. Москва : «Издательство литературы на иностранных языках», 1958, 288 с.
3. Иванова И. П., Чахоян Л. П., Беляева Т. М. История английского языка : учебник. Хрестоматия. Словарь. Санкт-Петербург : «Лань», 1999. 512 с.
4. Ильиш Б. А. Строй современного английского языка : учебник для пед. вузов. Москва : Просвещение, 1971, 366 с.
5. Кузнецова Л. В. Происхождение и становление перфекта в системе временных форм глагола: на материале английского, немецкого, датского, нидерландского и шведского языков : дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.19 ; Кабард.-Балкар. гос. ун-т им. Х. М. Бербекова. Ростов-на-Дону, 2006. С. 8–10.
6. Маслов Ю. С. Перфектность. Теория функциональной грамматики. Ленинград : Наука, 1987, С. 195–209.
7. Пастернак Е. Б. Зарубежная поэзия в переводах Б. Л. Пастернака. Москва : Радуга, 1990, 640 с.
8. Покровская З. А. Учебник латинского языка. Москва : Высш. шк., 1987, 368 с.
9. Расторгуева Т. А. История английского языка : учебник. Москва : ООО «Издательство Астрель», 2001, 352 с.
10. Смирницкий А. И. Лекции по истории английского языка. Москва : ООО «Добросвет», 2000, 238 с.
11. Шекспир В. Сонеты. Москва : «Художественная литература», 1994, 304 с.
12. Ярцева В. Н. Теория и практика сопоставительного исследования языков. ИАН, *Серия литературы и языка*, 1986. т. 45, № 6, С. 493–499.
13. Fridén G. Studies on the Tenses of the English Verb From Chaucer To Shakespeare, with Special Reference To the Sixteenth Century. Uppsala: A.–B. Lundequistika Bokhaneln and Uppsala University English Institute, 1948.
14. Sweet H. A New English Grammar. Logical and Historical. Oxf., 1900–1903.

Tarasenko T. V., Kulykova L. A., Riabukha T. V. PECULIARITIES OF FORMATION OF PERFECT TENSE FORMS IN GERMANIC LANGUAGES

The article analyzes the grammatical category of tense, namely – the development of forms of the perfect, its origin and formation in the language system. It is considered the question of the historical basis of the perfect in the Germanic languages, at what stages of the development of the Germanic languages the perfect acts as independent grammatical category and what its grammatical functions and semantic meaning. The peculiarities of the grammatical, morphological and semantic changes of new aspect are investigated as well as tense forms in the system of Germanic languages and the evolution stages of perfect semantics in the history of each analyzed language. The article describes the origin and formation of aspect and tense forms of perfect in English, German and other Germanic languages. It has been researched that the idea of perfect in English was borrowed from religious texts from more ancient languages: ancient Greek, Latin, Gothic and ancient Germanic. Perfect can be both nominative and continuous forms and differ in grammatical tenses in exactly the same way as non-perfect forms. This indicates that the perfect represents a special grammatical category of temporal correlation. Perfect tenses are semantically identical in two European languages: English and German. In addition to effective action, perfect tenses are used in colloquial speech and denote action in the past.

In the article it was observed that the formation of the analytical form of the perfect was influenced by more ancient languages: ancient Greek and Latin. Bible, religious and scientific works were translated from Latin into English dialects. Latin grammatical constructions were borrowed not only in Romance, but also in German. In Gothic and Scandinavian languages, the perfect was established earlier than in English. This could not but affect the grammar of English. A stable order of components of perfect verb forms did not establish during the Middle English period. The auxiliary verb could be located directly before the main verb, after the main verb, or could be separated from it by different parts of the sentence. The examples from the Middle English period literature are clear evidence. The final formation of a stable order of the constituent parts of these forms occurred only in the New English period.

Key words: *grammatical category, tense form, perfect, aspect, category of tense correlation.*